

Materiały
źródłowe

Blok I

Harcerstwo w służbie Rzeczypospolitej / Zenon Fajger
Materiały źródłowe. Blok I „Co to jest harcerstwo?”

Zenon Fajger

Materiały źródłowe. Blok I „Co to jest harcerstwo?”

informacje wstępne:

Materiały źródłowe zawierają podstawowe informacje o harcerstwie i przykłady działalności harcerek i harcerzy. Mogą być wykorzystane do wprowadzenia informacji o harcerstwie jako wstęp do tematyki historycznej z nim związanej, np. przed przystąpieniem do omawiania lektury A. Kamińskiego „Kamienie na szaniec”.

↑
s. 8 powrót: Podst.
programowa
wos - szk. podst.

↑
s. 77 powrót: „Co to
jest harcerstwo?”
Ćw. nr 1

↑
s. 78 powrót: „Co to
jest harcerstwo?”
Ćw. nr 1

↑
s. 197 powrót: Ćwiczenia
z kalendarium
ćw. nr 6

↑
s. 199 powrót: Ćwiczenia
z kalendarium
ćw. nr 7

Fragment gawędy
„Harcerstwo. Gra w kolory czyli La Fontaine¹ wiecznie żywy”
wygłoszonej przez hm. Grzegorza Nowika² 28 X 1980 r.
na seminarium „Na czym polega harcerstwo?”

Co to jest harcerstwo? Jeden powie idea, drugi – metoda, inny, że organizacja, a następny – ruch młodzieży. I każdy z nich ma rację, ale żaden nadrzędnej. Kawałkowanie harcerstwa jest zabiegiem sztucznym jak rozszczepianie światła przez pryzmat. Ale o tyle koniecznym, by wiedzieć co się nań składa. Trzeba mieć przy tym świadomość, że podziały nie będą ostre, jak trudno jest wyznaczyć wyraźną granicę między żółcią a czerwienią w załamany światło. Płaszczyzny pojmowania harcerstwa będą się wzajemnie przenikać i dopełniać. Wejrzymy w nie, by przez ogląd ze stron wielu wyrobić sobie ową "rację nadrzędną".

IDEA – Jawi się nam w tym miejscu pytanie: Jakiego człowieka chcemy wychować? – jakiego potrzebuje społeczeństwo? – jakiego potrzebować będzie? ... To pytanie, zawsze stawiane przez instruktorów harcerskich, leży u podłoża naszej idei.

Zbiór wartości zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim określa nam wzorzec osobowy, według którego chcemy kształtować charaktery i postawy nas samych i naszych młodszych braci. Wartości te da się streścić w starej "zasadzie trzech palców": Służba..., Braterstwo... Praca nad sobą... Jak trwałe są to wartości ... czas świadczy najlepiej. Można powiedzieć, że ponadczasowe, skoro już lat ponad 70 wyznaczają azymut polskiej młodzieży. Harcerstwo adaptowało też ideały filareckie³ Ojczyzna – Nauka – Cnota. [...] Ideały te to chleb nasz powszedni i o ile do harcerstwa przywiodła nas jako młodych bardzo ludzi – piękna metoda – to dziś tkwimy w niej dla tej właśnie idei. A staramy się realizować ją nie słowami, ale w codziennym działaniu, którego celem nadrzędnym jest wychowanie, nie zaś doraźne efekty. A najsukuczniejszym sposobem oddziaływania wychowawczego jest własny przykład instruktora. Wyrazem tych idei są nasze symbole organizacyjne – Krzyż Harcerski, Lilijka.

METODA – Przed ponad osiemdziesięciu laty postawiła na głowie ówczesne systemy i programy nauczania i wychowania. Od tego czasu zawsze wyprzedzała szkołę, która post factum czerpała z dorobku harcerstwa. Metoda harcerska dostosowana do potrzeb fizycznych, psychicznych i społecznych dzieci i młodzieży – ma na celu indywidualne ukształtowanie jednostki, w duchu ideałów harcerskich. Podstawą tej metody jest fenomen socjotechniczny – system zastępowy⁴. Owa miniatura społeczeństwa – stanowi dla młodych ludzi ich świat, świat przeżyć i dokonań, są szkołą społecznego współżycia – socjalizacji. Tylko działanie małych autonomicznych grup rówieśniczych daje szansę właściwego stosowania pozostałych elementów metodyki i samowychowania. Tzn. – system stopni i sprawności, które rozwijają indywidualną aktywność, stwarzają kolejne szczeble drabiny, po których harcerze wspinają się w walce z samym

¹ Jean de La Fontaine (1621–1695) – francuski poeta i bajkopisarz. „Karafka la Fontaine'a” to anegdotyczny przedmiot sporu pomiędzy trzema mężczyznami. Siedząc dokoła stołu, sprzeczali się, jakiej barwy jest światło odbijające się w stojącej przed nimi kryształowej karafce. Historia mówi, że la Fontaine, poproszony o rozwiązanie ich sporu, okrążył stół i spostrzegł, że światło zmienia kolor w zależności od perspektywy, tak więc każdy z mężczyzn miał rację.

² Grzegorz Nowik (ur. 1955 r.) – instruktor harcerski, harcmistrz, historyk harcerstwa, pisarz publicysta. Profesor zwyczajny doktor habilitowany historii. Od 1963 r. harcerz 22. Warszawskiej Drużyny Harcerzy. W 1973 r. zainicjował z hm. Stanisławem Czopowiczem stworzenie pierwszych w Warszawie niejawnych struktur „niepokornego harcerstwa”, w latach 1980–1982 wiceprzewodniczący Kręgu Instruktorów Harcerskich im. Andrzeja Małkowskiego Chorągwi Stołecznej ZHP. Od 1980 do 1990 r. kierował kształceniem instruktorów w KIHAM, ruchu Płaskiego Węzła i Ruchu Harcerskiego Rzeczypospolitej w Warszawie. W 1989 r. współzałożyciel Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej i członek Krajowego Komitetu Odrodzenia ZHP. Od 2016 r. przewodniczący ZHR.

³ Filareci [gr. *philáretos* – miłujący cnotę], Zgromadzenie Filaretów – tajne, patriotyczne stowarzyszenie młodzieży wileńskiej działające w latach 1820–1823. Zlikwidowane wskutek masowych aresztowań przez władze rosyjskie.

⁴ Zastęp – najmniejsza jednostka organizacyjna w harcerstwie złożona z kilku osób kierowanych przez rówieśnika. Zastępy nie działają samodzielnie, lecz wchodzi w skład drużyny.

Harcerstwo w służbie Rzeczypospolitej / Zenon Fajger Materiały źródłowe. Blok I „Co to jest harcerstwo?”

Materiały źródłowe

Blok I

materiał nr 1

sobą. Życie Polowe – obozy, biwaki, wędrówki, gry terenowe itd. (reakcja na cywilizację miejską) – porcja świeżego powietrza, tężyzny fizycznej, zbliżenia do natury. Wreszcie szeroki wachlarz technik harcerskich, dających każdemu wybrać coś dla siebie, romantyczna obrzędowość, mundur narodowego kroju. Wszystko to tworzy niezwykle atrakcyjną kompozycję. [...]

Tak nakreślone ramy Idei i Metody – tworzą płaszczyznę dla RUCHU. Harcerstwo – to wielka gra [...] z regułami do przestrzegania. Te reguły to właśnie z jednej strony idea, a z drugiej metody jej realizacji. Reguły przyjmowane dobrowolnie, bo gra jest dla uczciwych. [...]

Harcerstwo to ruch instruktorów i młodzieży, którego podstawą i istotą są oni sami, ich podstawowe jednostki – zastępy, drużyny, szczepy, kręgi. To oni są harcerstwem, oni decydują o sobie, oni tworzą struktury i instancje, dla siebie. Wszystko, co jest poza nimi, jest wtórne.

ORGANIZACJA – System posiadający strukturę, przepisy, regulaminy. [...] Wracając do zadań, jakie kolejne szczeble instancji spełniać powinny, należy przypomnieć sobie, co jest podstawą harcerstwa.

Jeśli przyjmiemy, że to instruktorzy i młodzież zrzeszona w podstawowych jednostkach organizacyjnych – wówczas logiczne jest, iż cel to zaspakajanie potrzeb zastępów, drużyn, szczepów, których one same nie zdołają udźwignąć, które im dadzą możliwość pełniejszego działania. Podstawowym zadaniem instancji jest kształcenie kadry instruktorskiej, dostarczanie pomocy metodycznych (książki, prasa), stworzenie wspólnych pryncypiów organizacyjnych (ideowych i metodycznych), tworzenie jednolitych kryteriów ocen i koordynowania działań w jednym środowisku. By zadania te spełnić, winny być instancje wsłuchane w bicie serca drużyn, szczepów, winien istnieć dwustronny, pełny przepływ informacji, a gdy zostanie przerwany lub zniekształcony, następuje alienacja instancji i ogniw podstawowych. [...]

W tym miejscu chciałem zaznaczyć, jakie niebezpieczeństwa czyhają na tych, którzy nie traktują harcerstwa jako spójnego monolitu. Z historycznych doświadczeń [...] wynika, że żaden z pierwiastków nie mógł istnieć osobno, a brak jakiegokolwiek deprecjonował to, co miało być harcerstwem. Sama idea to piękna ale tromtadacja⁵, sama metoda to dobra szkoła lub kolonia [...], sam ruch – szans bytu nie ma i rozłączy się w rękach twórców [...]. Organizacja gdy sama – to świetna administracja – jak barokowa fasada z nędznym zapleczem.

Źródło: G. Nowik, *Harcerstwo*, „Bratnie Słowo” 1980, nr 1, s. 3–4.

http://archiwumharcerskie.pl/index.php?title=Plik:1980-11-21_W-wa_Bratnie_S%C5%82owo_nr_1.pdf
[dostęp: 30 XII 2020 r.]

⁵ Krzykliwie, efekciarskie przedstawianie jakichś poglądów lub wzniosłych haseł pozbawionych treści.

Materiał nr 2:

**Harcerki z Samodzielnego Zastępu Ekologicznego „Ściek”
z Rzeszowa prezentują efekty prywatnej akcji sprzątnięcia Bieszczadów.
Ustrzyki Górne, październik 1987 r.**

fot. Z. Fajger

Materiał nr 3:

Fragmety tekstu „Piosnki harcerskie” autorstwa Jerzego Brauna, opublikowane w piśmie „Czuwaj” w styczniu 1920 r., zawierające pierwszą wersję pieśni „Płonie ognisko i szumią knieje”, której zwyczaj uroczystego śpiewania na rozpoczęcie i zakończenie ogniska przyjął się w następnych latach w całym harcerstwie.

Płonie ognisko i szumią knieje,
Drużynowy siadł wśród nas,
Opowiada starodawne dzieje,
Bohaterski wskrzesza czas.
O rycerstwie od kresowych stanic,
O obrońcach ukraińskich granic,
A ponad nami wiatr szumny wieje
I dębowy huczy las. [...]

Już do powrotu głos trąbki wzywa,
Alarmują ze wszech stron.
Staje wiara w ordynku szczęśliwa,
Serca biją w zgodny ton.
Każda twarz się uniesieniem płoni,
Każdy laskę krzepko dzierży w dłoni
I z młodzieńczej się piersi wrywa,
Pieśń potężna, pieśń jak dzwon [...]

PIOSNKI HARCERSKIE.

*Kawał chleba do plecaka,
Na przekąskę pół ziemniaka,
Laska w dłoni, a na skroni
Kapelusik druh.*

*A drużyna dzielne chłopcy,
Będzie tego do pół kopy,
Przez zagony, na wsze strony
Wielki czynią ruch.*

*Gdy ich burza w polu złapie
Krzyczą sobie „a tom wpadł!”,
Gdy im deszczyk na nos kapie,
Każdy wesół, gwiżdże rad.*

*Jeden w gaju gałąź pociął,
Drugi wodę leje w kocioł
Do ogniska drzewo ciska
I gotuje żer.*

*Jeden zastęp zrobił namiot,
Drugi go porządnie zamiótł,
Robią łóżka, a poduszka
Z obozowych der.*

*Płonie ognisko i szumią knieje,
Drużynowy siadł wśród nas,
Opowiada starodawne dzieje,
Bohaterski wskrzesza czas.
O rycerstwie od kresowych stanic,
O obrońcach ukraińskich granic,*

*A ponad nami wiatr szumny wieje
I dębowy huczy las.*

*W tym namiocie na wycieczce,
Dusim się, jak śledzie w beczce,
Zastępowy nie ma głowy
I usnęła straż.*

*A przebiegły wróg tymczasem,
Wlazł do krzaków przed szaląsem —
— Wnet nas złapie! czata chrapie,
Śpi komendant nasz.*

*Krzyczą „hura” awantura,
Cierpie skóra, cały drzę
Wróg się hurmem, wali szturmem
Biada śpiącym, będzie źle.*

*Wróg się zakradł jako złodziej,
Z czatami się za łeb wodzi,
Kawę schleptał, ogień zdeptał
I ucieka w las.*

*Już do powrotu głos trąbki wzywa,
Alarmują ze wszech stron.
Staje wiara w ordynku szczęśliwa,
Serca biją w zgodny ton.
Każda twarz się uniesieniem płoni,
Każdy laskę krzepko dzierży w dłoni
I z młodzieńczej się piersi wrywa,
Pieśń potężna, pieśń jak dzwon:
Nie rzucim ziemi....*

Materiały
źródłowe

Blok I

materiał nr 4

Materiał nr 4:

**Harcerze 1. Niezależnej Drużyny Harcerskiej „Bór” im. płk. Lisa-Kuli
w Stalowej Woli podczas budowy bramy obozowej w Juszczyńce w 1988 r.**

Zbiory Romana Jurczaka, fot. W. Kwieciński

Zbiory Romana Jurczaka, fot. W. Kwieciński

Harcerstwo w służbie Rzeczypospolitej / Zenon Fajger
Materiały źródłowe. Blok I „Co to jest harcerstwo?”

Materiały
źródłowe

Materiał nr 5:

Blok I

**Obóz 1. Rzeszowskiej Drużyny Harcerzy „Czarna Jedyńka”
w Pułankach, sierpień 1934 r.**

materiał nr 5

Zródło: Wystawa *Historia pierwszej rzeszowskiej drużyny skautowej w dokumentach i fotografii*, Morski Krąg Instruktorski ZHP im. gen. Mariusza Zaruskiego w Rzeszowie, Rzeszów 1997 r.

Harcerstwo w służbie Rzeczypospolitej / Zenon Fajger
Materiały źródłowe. Blok I „Co to jest harcerstwo?”

Materiały
źródłowe

Blok I

materiał nr 6

Materiał nr 6:

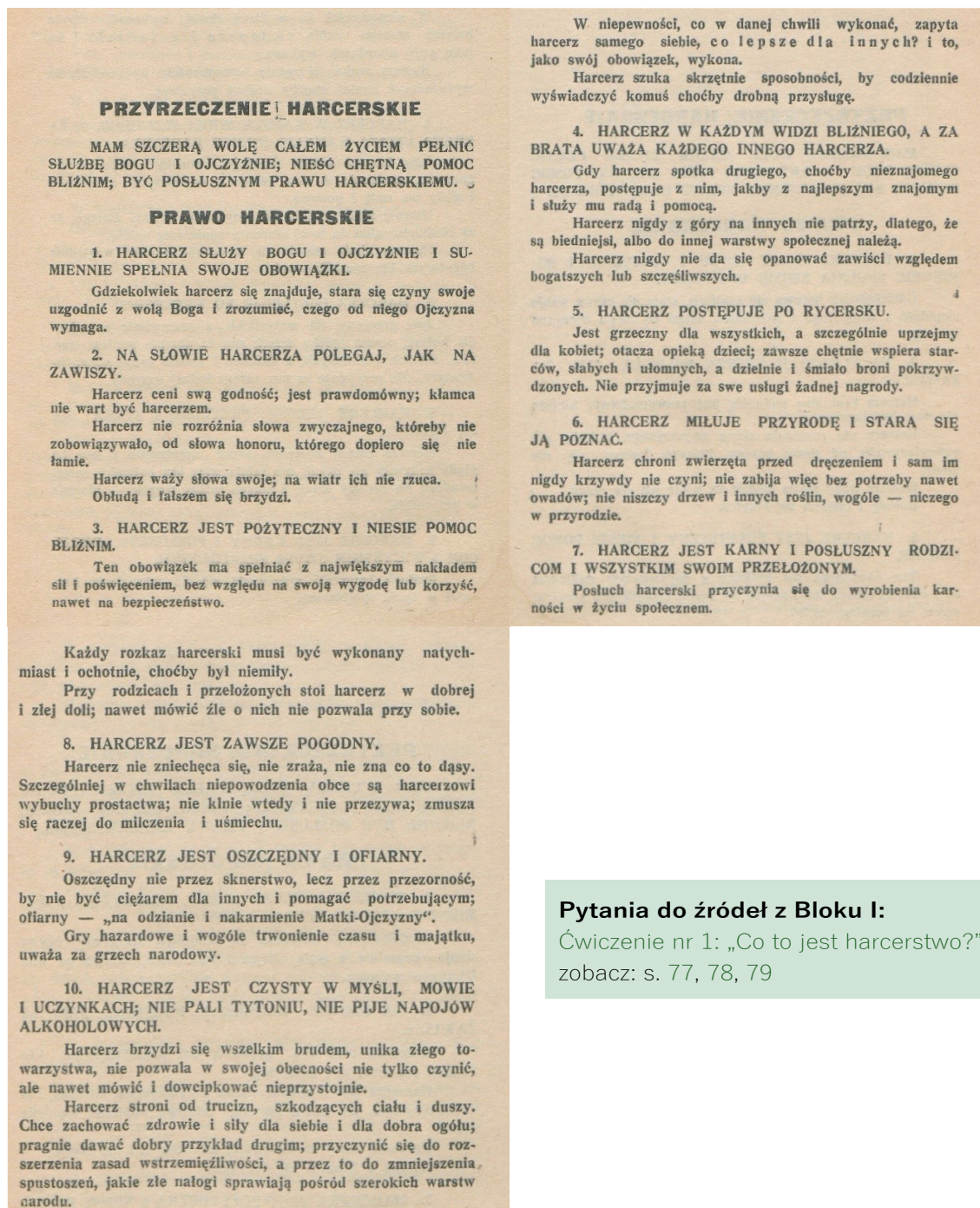
**Harcerki i harcerze w kręgu na zakończenie zbiórki śpiewają pieśń:
„Bratnie słowo sobie dajem, że pomagać będziem wzajem...”
i przekazują tzw. iskierkę (uścisk dłoni). Stalowa Wola, kwiecień 1988 r.**

Zbiory Romana Jurczaka, fot. W. Kwieciński

Materiał nr 7:

Tekst przyrzeczenia i prawa harcerskiego z komentarzem, 1930 r.

Pytania do źródeł z Bloku I:

Ćwiczenie nr 1: „Co to jest harcerstwo?”
zobacz: s. 77, 78, 79

Źródło: *Przyrzeczenie i prawo harcerskie. Tekst obowiązujący harcerzy. Tekst obowiązujący harcerki. (Uchwała X Zjazdu Walnego z 27 IV 1930), Warszawa 1930, s. 3–5.*
<https://polona.pl/item/przyrzeczenie-i-prawo-harcerskie-tekst-obowiazujacy-harcerzy-tekst-obowiazujacy,NjUwNjI30Tg/>
[dostęp: 7 I 2021 r.]